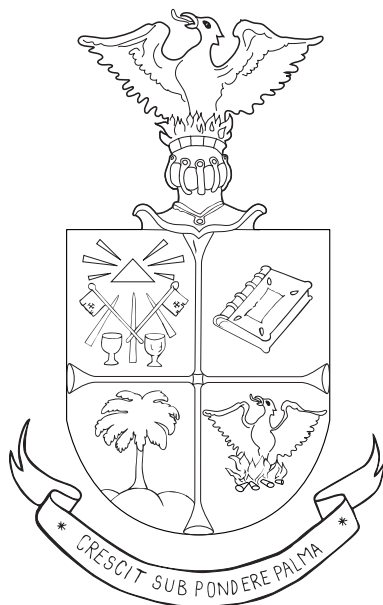

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam, 4. szám

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam, 4. szám

Budapest, 2022

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

AZ ELSŐ MAGYAR CSŐDTÖRVÉNY ORSZÁGGYŰLÉSI VITÁJA ÉS A SZABÁLYOZÁST MEGHATÁROZÓ ALAPELVEK¹

PÉTERVÁRI MÁTÉ
adjunktus (SZTE ÁJTK)

Absztrakt

A reformkori Magyarország egyik központi célkitűzése volt a magyar kereskedelem és ipar fejlesztése, amelynek jogi kereteit hosszas előkészületek után az 1839-40. évi országgyűlésen elfogadott kereskedelmi törvények teremtették meg. Ezek közül a váltótörvénykönyv mellett a csődjogi szabályokat meghatározó 1840:22. tc. emelhető ki a pénzforgalom fellendítése szempontjából. Jelen tanulmányban a magyar csődjog előzményeit, az ehhez kapcsolódó reformkori célkitűzéseket és az első magyar csődtörvényt meghatározó alapelveket kívánom bemutatni a törvény megalkotásának folyamatán kívül. Ennek érdekében az országgyűlési naplókat és irományokat vizsgáltam, amelyekből a kodifikációt meghatározó vezérelveket kívántam kimutatni. A Karok és Rendek Tábláján és a Főrendi Táblán zajló vitának az eljárásrendet meghatározó elemeit mutatom be.

Az 1840. évi csődtörvény törvényhozási vitájában figyelmet fordítottak a szokásjogi előzményekre is, valamint megfelelő alapot teremthetett a jogalkotásnak a reformkori kodifikációs folyamatok. A törvény elfogadása kapcsán jelentős cél volt a bírósági szervezet e részkerésében való modernizálása, amelyet sikeresen keresztül is vittek a reformer országgyűlési követek. Gyakran kritikaként fogalmazódik meg a szakirodalomban az újonnan behozott csődeljárással szemben annak lassúsága, de az országgyűlési vita kapcsán kijelenthető, hogy ez a szempont kapta az egyik legnagyobb hangsúlyt a jogalkotási folyamatban, így a korabeli körülmények között az eljárás maximális gyorsítására törekedtek. Emellett a tanulmány rámutat Deák Ferenc kulcsszerepére a csődjogi szabályozás megalkotásában, amely törvény a váltótörvénykönyv által teremtett szükség következtében került ezen országgyűlésen a jogalkotók látóterébe.

1 Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4–SZTE-41 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Kulcsszavak: csődjog, 1839/40. évi országgyűlés, Deák Ferenc, bírósági szervezet modernizálása, alapelvek, Karok és Rendek Táblája, Főrendi Tábla

A reformkori Magyarország egyik központi célkitűzése volt a magyar kereskedelem és ipar fejlesztése, amelynek jogi kereteit hosszas előkészületek után az 1839–40. évi országgyűlésen elfogadott kereskedelmi törvények teremtették meg. Ezek közül a váltótörvénykönyv mellett a csődjogi szabályokat meghatározó 1840:22. tc. emelhető ki a pénzforgalom fellendítése szempontjából. Jelen tanulmányban a magyar csődjog előzményeit, az ehhez kapcsolódó reformkori célkitűzéseket és az első magyar csődtörvényt meghatározó alapelveket kívánom bemutatni a törvény megalkotásának folyamatán kívül. Ennek érdekében az országgyűlési naplókat és irományokat vizsgáltam, amelyekből a kodifikációt meghatározó vezérelveket kívántam kimutatni. A Karok és Rendek Tábláján és a Főrendi Táblán zajló vitának az eljárásrendet meghatározó elemeit mutatom be. Az országgyűlési vita a vizsgált kérdéseken kívül még a csődjognak a magyar mezőgazdaság szempontjából kulcsfontosságú haszonbérleti szerződésekre gyakorolt hatására fókuszált. Ez azonban a csődeljárás felépítése szempontjából marginális kérdés volt, így jelen munkában ezt már nem elemeztem.

1. A csődjogi szabályok megjelenése Magyarországon

A csődjogi szabályok már a 17–18. században megjelentek partikulárisan Magyarországon területén, főként az idegen ajkú városokban,² azonban Kállay István kutatásai során a magyar ajkú Székesfehérvár bírói gyakorlatában, sőt az úriszéki gyakorlatban is felfedezte a nyomait.³ A 18. században alakult ki az országos szokásjogi gyakorlata a csődeljárásoknak. Ezeknek talpkövei az 1723:107. tc. és a Planum Tabulare döntvényei voltak. A megyékben és a városokban teljesítendő bejegyzésről vagy betáblázásról szóló 1723:107. tc. a bevezetni kívánt betáblázás hatására a betáblázással fedezett adósságok elsőbbségét írta elő a sorozás során.⁴ Ezt egészítették ki a Planum Tabulare döntvényei, amelyek a

2 KÁLLAY István: *Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848*. Budapest, Osiris Kiadó, 1996, 541.; BÓNIS György: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962, 121–122.

3 KÁLLAY István: A csődeljárás kezdetei Magyarországon a 18-19. században. *Jogtudományi Közöny*, 1992, 7, 378.; KÁLLAY István: Úriszéki bíraskodás a XVIII–XIX. században. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, 360.

4 FRANK Ignác: *Az osztó igazság törvénye Magyarhonban*. Buda, Magyar Királyi Egyetem,

követelések osztályozási sorrendjét határozták meg a bíróságok számára.⁵ II. József e rendelkezések helyett részletesen kidolgozott csődeljárást honosított meg Magyarországon az örökös tartományokban hatályban lévő perrendtartás bevezetésével.⁶ Az új szabályok azonban csak néhány évig érvényesülhettek a magyar bíróságok előtt, mivel az 1786. május 1-ei hatályba lépést követően II. József 1790-ben visszavonta azokat. Császár Ferenc szerint viszont a bírósági gyakorlat szokásjogi úton továbbra is alkalmazta a II. József nevéhez fűződő csődjogi szabályokat,⁷ amelyek részben a hiányzó eljárásjogi szabályokat pótolhatták.

2. A csődjogi kodifikáció Magyarországon

A kodifikáció irányába tett első lépésként a hiteltörvények kidolgozásával 1779-ben a magyar királyi kúriát bízták meg, amely tervezetek II. József uralkodása alatt elkészülhettek, így 1791. január 9-én kelt királyi leirattal az országgyűlés elé terjesztették ezeket.⁸

Az 1791. évi 67. törvénycikk által kiküldött bizottságok közül a jogi bizottság vizsgálta is ezeket a tervezeteket, amelyek segítségével elkészült 1795-re a magánjogi törvénytervezet, de az elkészült tervezet már nem kerülhetett az országgyűlés elé. Ez a törvényjavaslat a korábbi magyar csődjogi hagyományokat követve az adósságok sorozásáról rendelkezett.⁹ A szintén ekkor elkészült büntetőjogi kódextervezet pedig a csődbűncselekményre is tartalmazott utalást.¹⁰

Az 1795-ben megrekedt kodifikációs munkálatok folytatása az 1827. évi 8. törvénycikkkel következett be, amely ismét egy országgyűlési bizottság felállításáról rendelkezett, amelynek feladata már az elkészült törvénykönyv-ter-

1845, 695.; GEORCH Illés: *Honnyi törvény* (II/2. kötet). Pest, Trattner Mátyás, 1808, 159.

5 CZÖVEK István: *Planum Tabulare vagy a' királyi Curiának végzései*. Buda, Királyi Magyar Universitas Typographiaja, 1825, 279–280.; *Planum Tabulare sive decisiones curiales per excelsam deputationem a piae memoriae imperatrice et regina Hungariae diva Maria Theresia eatenus ordinatam collectae et in ordinem redactae anno 1769*. Posonii, Simonis Petri Weber, 1800, 159–160.; SZLEMENICS Pál: *Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény*. III. k. Pozsony, Schnischeck Károly, 1823, 207.

6 CHÁZÁR András: *Törvény-Rend, melly Magyar- és ahoz tartozó országok', mindennemű törvény, és ítélő székeinek szabott*. Kassa, Fűskúti Landerer Mihály, 1789, 53–77.

7 CSÁSZÁR Ferenc: *A magyar csődtörvénykezés*, Pest, Kilián, 1847, 24.

8 APÁTHY István: *A magyar csődjog rendszere*. I. k. Budapest, Eggenberger, 1887, 42.

9 HOMOKI-NAGY Mária: *Az 1795. évi magánjogi tervezetek*. Szeged, Jatepress, 2004, 205–207.

10 HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1971, 491.

vezetek felülvizsgálata volt.¹¹ A bizottság által átformált, 1830-ban nyomtatásban megjelent latin nyelvű tervezetek közül a jogügyi operátumok célozták a csődjog szokásjogi gyakorlatának reformját.¹² A perrendtartást tárgyaló második fejezet határozta meg az ún. összehívó (concursum) per szabályait,¹³ amely a csődeljárás korabeli megnevezése volt. A harmadik fejezet, a magánjogi tervezet pedig az osztályozás rendjét szabta meg.¹⁴ A *Cambio-mercantil*, *ejusdemque Ordo Processualis* című ötödik fejezet pedig a bukás esetén figyelembe veendő normákról is szólt.¹⁵

3. A reformkori közgondolkodást meghatározó társadalmi vita csődjogi kérdéseket érintő gondolatai

A reformkorban a korszak vezető magyar politikusai mind gazdasági, mind tudományos szempontból az ország dinamikus fejlesztését tűzték ki célul. Széchenyi programadó művében, a *Hitelben* fejtette ki a kereskedelem és a gazdaság fejlesztését célzó elképzeléseit, amelyek központi eleme volt a magyar hitelélet fellendítése többek között megfelelő váltótörvények megalkotásával.¹⁶ Ennek hiányát okolta ugyanis az ország lassú fejlődéséért és gazdasági lemaradásáért. Ennek kapcsán az egyik legfontosabb feladatnak azt tartotta, hogy a törvényhozó hatalom megfelelő és szigorú törvények megalkotásával

11 HOMOKI-NAGY Mária: Kísérletek a magánjog kodifikációjára a 18–19. században Magyarországon. *Studia Caroliensia*, 2001/2, 78.; BÉLI Gábor: *Zala vármegye Deák Ferenc által megfogalmazott észrevételei a jogügyi munkálatról*. In: MOLNÁR András (szerk.): „Javítva változtatni”. Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai. Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2000, 285.

12 HEIL Kristóf Mihály: *A nemesi vármegye és a rendszeres bizottsági munkálatok*. In: MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Szuverenitáskutatás*. Budapest, Gondolat, 2020, 80–81.; VÖLGYESI Orsolya: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832*. Gyula, Békés Megyei Levéltár, 2002, 14.

13 HEIL Kristóf Mihály: A jogügyi rendszeres bizottsági munkálat szerkezeti vázlata. *Jogtörténeti Szemle*, 2019, 3–4. 77–78.; *Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam Articuli 67/1790/1 elaboratis systematicis operatis Article 8. 1827. exmissae, circa objecta ad Deputationem Juridicam relata*. Pestini, Trattner Károlyianis, 1831, 146–152.

14 *Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta...* i. m. 265–268.

15 *Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta... Operatum Juridica* i. m. V. 64–69.

16 SZÉCHENYI István: *Hitel*. Pest, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató-In-tézete, 1830, 56–60., 156.; HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat, 2006, 479.

segítse elő az ország fellendülését, amely kellő biztonságot nyújthat a kamatra hitelezők számára. A korszakban az adósságok behajtására alkalmas *liquidus debiti* (adóssági) per ugyanis túlságosan elnyúlik a lassú perfolym és az ítéletek végrehajtásának nehézségei miatt, így megfosztva a hitelezőket a hatékony jogvédelemtől,¹⁷ amelynek következtében a hitelezés elnehezül. A kellően szigorú hiteltörvények viszont a hitelezés fellendüléséhez vezethetnének álláspontja szerint,¹⁸ így a követelések behajtása kapcsán is meghatározta a követendő célt: „*én részemről, ha pénzem lesz valaha kölcsönzésre, nem azt fogom tekinteni adósomban, 'az erénynek milly magasságán áll, 's hihetőleg valaha a' mennyország hányadik grádicsán fog örökön örökké vigadni, hanem, micsoda hypothekát adhat nekem, 's mikép foghatom üstökénél 's ránthatom ki alóla a párnát is, ha becsületes 's törvényes kamatra adott tőkémert ő akarná használni csak, míg én addig tán sínylődöm, és szinte instantiával kellene keresnem a' mi enyim, míg ő fényes palotájában azzal tartja fen meg kell vallani igen szép 's nemes rangját, a' mi nem övé!*”¹⁹ Emellett olyan eljárási szabályokat kívánt, amellyel lehetőleg néhány hét alatt a hitelező követeléséhez juthat az adós fizetésének elmaradása esetén.²⁰

Dessewffy József A „Hitel” című munka taglalatja című művében reagált Széchenyi gondolataira. A konzervatív politikus szerint Széchenyi túlzott kritikával illette hiteltörvényeinket, amelyek ugyan javításra szorulnak, de biztosítanak megfelelő eszközöket az adósokkal szembeni fellépésre.²¹ A szerző itt többek között a korabeli, szokásjogon alapuló csődeljárásokban meghatározó szerepet betöltő *Planum Tabularéban* található 36. végzésre hivatkozott. Véleménye szerint a hitelviszonyok nehézkes lefolyását inkább a törvénykezési és a végrehajtási rendszer hibáiban kell keresni, mert „*nálunk a törvények szerint egy esztendő alatt kellene végződni a' liquidus debiti* pereknek.”²² Széchenyi a törvény szigorát bemutató leírására az alábbi választ adta: „*csak hadjuk-meg nem kötelelességből ugyan, hanem kereszténységből és emberiségből; ha hitelezők vagyunk, az utolsó párnát a' szerencsétlen adós' feje alatt!*”²³

A hiteltörvények újabb formáját csupán a királyi városokra, a városokhoz tartozó ingatlanokra és a kereskedelmi tevékenységük kapcsán a kereskedőkre

17 SZÉCHENYI (1830) i. m. 92.

18 SZÉCHENYI (1830) i. m. 208–218.

19 SZÉCHENYI (1830) i. m. 187.

20 SZÉCHENYI (1830) i. m. 216–217.

21 DESSEWFFY József: A' „Hitel” című munka' taglalatja. Kassa, Werfer Károly, 1831, 48–54.

22 DESSEWFFY i. m. 89.

23 DESSEWFFY i. m. 182.

alkalmazva kívánta bevezetni. A kereskedőkön kívüli hitelviszonyok rendezésére azt javasolta, hogy csak azokat a tartozásokat ismerjék el érvényesnek, amelyeket betábláztatták, és így ellenőrizhetővé válnának az egyes birtokokat terhelő adósságok. Emellett a peres eljárásokat kívánta törvényileg úgy módosítani, hogy legkésőbb két év alatt az adós követeléséhez juthasson.²⁴

A Taglatatra válaszul adta ki Széchenyi a Világ című művét, amelyben a hiteltörvényeknek csupán a kereskedőkre való kiterjesztésével nem értett egyet.²⁵ A Dessewffy által citált jogszabályhelyeket pedig elégteleneknek tartotta a megfelelő hitelrendszer felállításához. A Stadium című művében pedig az ország fejlődését szolgáló tizenkét törvény között is az első helyre sorolta a hiteltörvényeket, és kiemelte, hogy ez az ország fejlődésének alapja és kulcsa. A hiteltörvények tekintetében egyenlőséget, a nemesek és nemtelenek közötti különbségek eltörlését javasolta.²⁶

A Széchenyi tollából származó, a kereskedelem és a gazdaság fejlesztését célul kitűző gondolatok nem jelentettek jelentős novumot, mivel hasonló gondolatokat már mások is megfogalmaztak ekkor,²⁷ de az ő személye tudta ezeket országosan ismertté tenni.

4. Az 1840. évi 22. tc. megalkotása

Az 1839–40. évi országgyűlésen a kodifikációs előkészületek és a Széchenyi által generált vita hatására a magyar államnyelv, az úrbéri és a közlekedési kérdések mellett a kereskedelmi törvények is napirendre kerültek.²⁸ Ez annak is köszönhető volt, hogy a kereskedelmi törvények a Karok és Rendek Táblájának vezéralakjává váló Deák Ferenc személyében is támogatóra találtak. Deák már első követsége idején a Karok és Rendek Tábláján az átdolgozott kereskedelmi operátum mihamarabbi tárgyalása mellett kardoskodott, amelynek fontosságát a „kereskedésnek sínlődő és ellenkező akadályokkal küzködő állapotával” indokolta.²⁹

24 DESSEWFFY i. m. 93–94.

25 SZÉCHENYI István: *Világ vagy is felvilágosító töredékek némi hiba 's előítélet eligazítására*. Pest, Fűskúti Landerer, 1831, 137–141.

26 SZÉCHENYI István: *Stadium*. Lipcse, Wigand Ottó, 1833, 30.

27 BARTA István: *A fiatal Kossuth*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966, 30–31.

28 SÁNDORFY Kamil: *Törvényalkotásunk hőskora. Az 1825-1848. évi reformkorszak törvényeinek története*. Budapest, [Szerző], 1935, 109.

29 KÓNYI Manó (szerk.): *Deák Ferenc beszédei* (I. kötet, 2. kiadás). Budapest, Franklin-Társulat, 1903. 11.

A kereskedelmi törvények végül a Habsburg-udvarral az 1839–40. évi országgyűlés ideje alatt folytatott 'háborúskodás' hatására kerültek előtérbe,³⁰ mivel a gazdaság fejlesztése a reformpártiaknak és a konzervatívoknak is az érdekében állt.³¹ Zala vármegye javaslatára a kerületi ülés 1839. október 22–23–24-ei ülései alkalmával egy kerületi választmányt küldött ki a hitel-törvények megalkotására.³² A választmány 22 tagból állt, a Karok és Rendek Táblájának legnagyobb felkészültségű követeiből. A választmány összeállításkor az országgyűlési szokásjognak³³ megfelelően ügyeltek a követek arányos képviseletére, így a vármegyék kerületenként három-három,³⁴ a szabad királyi városok kerületenként egy-egy,³⁵ az egyházi rend két³⁶ tagot delegált a választmányba. Ezen kívül Fiume, Horvátország és a horvát városok³⁷

30 ERDMANN Gyula: *Szabadság és tulajdon. Az 1839–40. évi országgyűlés története*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2014, 371–372.

31 ERDMANN Gyula: *Deák az 1839–1840. évi országgyűlésen*. In: Molnár András (szerk.): Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873. Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2004, 42.

32 KONKOLI THEGE Pál: 1840dik évi országgyűlés (I. kötet), Pest, Emich Gusztáv, 1847, 311. [a továbbiakban: Konkoli Thege (1847a)]; PULSZKY Ferenc: *Életem és korom* (I. kötet, 2. kiadás). Budapest, Franklin-Társulat, 1884, 130.; BALOGH Elemér: Császár Ferenc szerepe a magyar váltójog kifejlődésében. *Jogtörténeti Szemle*, 2011/2, 1.

33 A kerületi üléseken is megfigyelhető volt ugyanez az arányos képviseletre törekvés. BERENGER, Jean–KECSKEMÉTI Károly: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918*. Budapest, Napvilág, 2008, 228. Ugyanezt a rendszert figyelhetjük meg az 1840. évi 5. törvénycikkben is, ahol a büntető-törvényjavaslat megalkotására küld ki az országgyűlés bizottságot.

34 Dunáninneni kerület: Andrássy József (Esztergom vármegye), Luka Sándor (Hont vármegye), Szentkirályi Móric (Pest vármegye); Dunántúli kerület Deák Ferenc (Zala vármegye), Zarka János (Vas vármegye), Somssich Miklós (Somogy vármegye); Tiszáninneni kerület: Zsedényi Ede (Szepes vármegye), Pulszky Ferenc (Sáros vármegye), Szentiványi Károly (Gömör vármegye); Tiszántúli kerület: Klauzál Gábor (Csongrád vármegye), Bánffy László (Kraszna vármegye), Laczkovich János (Temes vármegye) WILDNER EDLEN VON MAITHSTEIN, Ignaz: *Theoretisch-praktischer Commentar der auf dem letzten ungarischen Reichstage zu Stande gekommenen Credits-Gesetze, nämlich: des Wechsel-, Handels-, Fabriks-, Gesellschafts-, Fracht-, Intabulations- u. Crida-Gesetzes* (I. kötet). Wien, J.G. Ritter von Möslé's Witwe und Braumüller, 1841, 9–10.

35 Dunáninneni kerület: Tretter György (Pest); Dunántúli kerület: Vághy Ferenc (Sopron); Tiszáninneni kerület: Demeczky Lajos (Kassa); Tiszántúli kerület: Lengyel Pál (Szeged) WILDNER i. m. 9–10.

36 Bezerédy Miklós (a veszprémi káptalan követe) és Zichy Domonkos (a győri káptalan követe) WILDNER i. m. 9–10.

37 Kátinély Károly (Fiume), Busán Hermann (Horvátország), Horvát városok: Klobucsárics Károly (Károlyvár) WILDNER i. m. 9–10.

képviseltették magukat egy-egy taggal. A pesti kereskedelmi testület még a kereskedők érdekének biztosítása végett két pesti nagykereskedőt küldött a bizottság mellé tanácsadónak.³⁸ A bizottság elnökévé pedig Bezerédj Istvánt, Tolna vármegye követét választották.³⁹

A választmány működését 1839 november elején kezdte meg, és a munkálatok két és fél hónapon keresztül tartottak.⁴⁰ Az első üléseket követően felmerült az igény, hogy szükség lenne egy a váltótörvények terén széleskörű ismeretekkel bíró szakértőre, így Wirkner Lajos, az Udvari Kancellária tanácsosa a követekkel egyeztetve azonnal jelezte kívánságukat a bécsi udvar irányába, miszerint küldjenek Pozsonyba egy ilyen ügyben jártas szakembert.⁴¹ Erre a kérésre reagálva érkezett a bizottság mellé Wildner Ignác udvari és törvényszéki ügyvéd, aki korábban helyettesítő professzorként eljárásjogot, hűbérjogot és kereskedelmi jogot oktatott a bécsi egyetemen.⁴² Az országgyűlés érde-
mei elismeréseképpen az 1840. évi 52. törvénycikkkel a taksa elengedésével honfiúságot adományozott számára, amely a nemesi cím megszerzésével járt együtt.⁴³ A csődületi törvény megalkotását és a betáblázási törvény átdolgozását 1839. november 25-én indítványozták a kerületi ülésen, amely feladattal a már a hiteltörvények összeállításán dolgozó kerületi választmányt bízták meg.⁴⁴ Ennek kidolgozásának kezdeményezésével egy régi problémára is igyekeztek választ adni, ugyanis Szepes vármegye a sérelmek és kívánalmak keretében jelezte, hogy már az 1825/27. évi országgyűlésen sürgette a csődperekkel kapcsolatos anomáliák rendezését, de az erre lehetőséget biztosító operátumok tárgyalására azóta sem került sor. Az október 10-ére dátumozott tudósításában a sérelmek és kívánalmak rendezésére kirendelt országos választmány még a csődület szabályozását nem szorgalmazta, csupán a betáblázás rendezését javasolta.⁴⁵ A kerületi választmány a kereskedelmi

38 Malvieux Keresztély elsősorban kötvény- és váltóüzletekkel, míg Kappel Frigyes termény- és dohánykereskedelemmel foglalkozott. HORVÁTH Attila: Az első magyar kereskedelmi társaságokról szóló törvény. *Jogtörténeti Szemle*, 2004/4, 9.

39 WILDNER i. m. 9–10.; HORVÁTH (2004) i. m. 8.

40 HORVÁTH (2004) i. m. 9.; WILDNER i. m. 10.

41 WIRKNER Lajos: Élményeim. Néhány lap 1825-től 1852-ig terjedő, nyilvános pályám naplójegyzeteiből. Pozsony, Stampfel Károly, 1879, 105.

42 Dr. Ignaz Wildner v. Maithstein. *Oesterreichischer Courier*, 1848/275, 1.

43 VARGA Norbert: *A magyar állampolgársági jog a 19. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012, 49.

44 KONKOLI THEGE (1847a) i. m. 372.

45 *Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar és Csehországoknak e' néven ötödik apost. királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havá-*

törvények közül a csődeljárás tervezetét fejezte be utoljára, amelyet követően március 27-én megtárgyalhatta azt a kerületi ülés. A követek a tudósítás szerint jóváhagyták érdemi módosítás nélkül a tervezetet.⁴⁶

A kerületi választmány a kereskedelmi jog létrehozását célzó munkája nyomán nyolc törvénycikk született. Ezek a következők voltak: a váltótörvénykönyv (1840. évi 15. tc.), a kereskedőkről szóló 1840. évi 16. tc., a gyárok jogviszonyairól szóló 1840. évi 17. tc., a közkereseti társaságokról szóló 1840. évi 18. tc., a kereskedői testületekről és alkuszokról szóló 1840. évi 19. tc., a fuvarosokról szóló 1840. évi 20. tc., az adóssági követelések betáblázásáról szóló 1840. évi 21. tc. és a csődületről szóló 1840. évi 22. tc.

A váltótörvények tárgyalása a Karok és Rendek Tábláján 1840. február 21-én vette kezdetét a váltótörvénykönyv megvitatásával,⁴⁷ a csődületi törvény vitája április 6-án⁴⁸ és 7-én⁴⁹ zajlott. A Karok és Rendek Tábláján folytatott vita során elsősorban a választmányból kimaradt követek tették meg ellenjavasataikat, a választmány tagjai pedig igyekeztek védeni az álláspontjaikat. A választmány és így az ellenzék oldalán leggyakrabban és leghatékonyabban Deák szólalt fel. A másik oldalon a Karok és Rendek Tábláján elnöklő személynök, Szerencsy István tette a legtöbb módosítási javaslatot. A lefolytatott vitából kiviláglik, hogy a 'kormánypárti' többség és az ellenzék is érdekelt volt a csődtörvény elfogadásában. A nyitrai követ, Emödy János a magyar alkotmányosságot sértő bírósági újjászervezés okán vetette fel a törvény elhalasztásának lehetőségét, amely felvetést éppen az elnöklő személynök 'söpörte le'.⁵⁰ A csődületről szóló törvényjavaslatot a váltótörvény harmadik részeként a *váltótörvényekkel szoros összefüggésben álló néhány törvénycikkely* címmel tárgyalták, amely törvényjavaslatcsomagnak a csőd mellett a váltótörvényeségi díjszabás, a kereskedőkről, a gyárok jogviszonyairól, a közkeresetre összeálló társaságok

nak 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének írásai (II. kötet). Pozsony, Belnay, Wéber és Wigand, 1840, 148.

46 KONKOLI THEGE Pál: *1840-dik évi országgyűlés* [a továbbiakban: KONKOLI THEGE (1847b)] (II. kötet). Pest, Emich Gusztáv, 1847, 347.

47 *Felsőleges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar és Csehországoknak e' néven ötödik apost. királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének jegyző könyve* [a továbbiakban: KN 1840/a] (II. kötet). Pozsony, Belnay, Wéber és Wigand, 1840, 122.

48 KN 1840/a. i. m. 340.

49 KN 1840/a. i. m. 357.

50 Szerencsy István felszólalása: „halasztassék el, nem oszthatja, mert ő ezen rendelkezéstől ha bár egész kiterjedésében meg is hagyatnék több jót reményl, mint az elhalasztásból.” KN (1840/a) i. m. 345.

jogviszonyairól, a kereskedői testületekről és az alkuszokról, a fuvarosokról és a betáblázásról rendelkező tervezetek képezték a részét.⁵¹

A törvényjavaslatot a Karok és Rendek Táblája üzenet formájában küldte meg a Főrendi Táblának, amely április 8-án meg is kezdte a törvényjavaslat tárgyalását.⁵² Egy ülésnap alatt azonban nem sikerült befejezniük a törvényjavaslat megvitatását, így április 13-án még egy ülésnapot szenteltek ennek a témának.⁵³ A Főrendi Tábla is részletes vitát folytatott a Karok és Rendek Táblájának javaslatáról. A Főrendi Tábla szintén támogatta a csődjogi szabályozás megalkotását, azonban a korábbi szokásjogtól eltérő megoldásokat gyakran kifogásolták a főrendek. Eötvös Ignác főtárnokmester volt különösen aktív a Főrendi Táblán folyó vita során. A kifogásolt elemek miatt viszontüzenetként visszaküldték a Karok és Rendek Táblájának a javaslatot.⁵⁴

A Karok és Rendek Táblája április 25-én tárgyalta meg a Főrendi Tábla észrevételeire tett válaszokat tartalmazó üzenetét,⁵⁵ amelyet a csődügyeket elbíráló bírói fórumokat érintő felszólalások után érdemi vita nélkül el is fogadtak.⁵⁶ Ebben a követek kompromisszumra törekvő magatartása figyelhető meg, amely esetekben a csődületi törvény megalkotása során követett alapelvek sérelme nélkül lehetett a törvénszövegen változtatni, ott igyekeztek megfelelni a főrendek észrevételeinek. A Főrendi Tábla ennek köszönhetően csekély módosítással el is fogadta a Karok és Rendek Táblájának feleletét

51 *Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar és Csehországoknak e' néven ötödik apost. királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének írásai* [a továbbiakban: KI (1840/a)] (III. kötet). Pozsony, Belnay, Wéber és Wigand, 1840, 183.

52 *Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehország e' néven ötödik koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1839-dik évi junius 2-kára rendeltetett magyar országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél 1840. febuarius 25-kétől majus 12-ig tartatott országos ülések naplója.* [a továbbiakban: FN] Pozsony, Schmid Antal, 1840, 350–358.

53 FN i. m. 420–426.

54 KI (1840/b) i. m. 308–311.

55 *Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar és Csehországoknak e' néven ötödik apost. királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének írásai* [a továbbiakban: (KI 1840/b)] (IV. kötet). Pozsony, Belnay, Wéber és Wigand, 1840, 32–38.

56 *Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar és Csehországoknak e' néven ötödik apost. királyától szabad királyi Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének jegyző könyve.* [a továbbiakban: KN (1840/b)] (III. kötet). Pozsony, Belnay, Wéber és Wigand, 1840. 42.

1840. április 27-én,⁵⁷ amelyet április 30-án az elegendő ülésen véglegesítve a király elé terjesztettek szentesítésre.⁵⁸

Május 5-én az elegendő ülésen ismertették a május 2-án kelt királyi leiratot,⁵⁹ amelyben a Királyi Kancelláriától megérkezett a válasz az országgyűlés feliratára. Ebben a fellebbvitel átalakításán kívül csekély korrekciókat kértek még a csődületi törvény kapcsán.⁶⁰ A királyi leiratban szereplő módosításokat véleményadás végett a kerületi ülés május 6-án kiadta a kerületi választmányának.⁶¹ A kerületi ülés május 7-én reggel jóváhagyta a kerületi választmány véleményét,⁶² amelyet így még aznap a Karok és Rendek Táblája és a Főrendi Tábla is csekély változtatásokkal jóváhagyhatott.⁶³ A felirat tartalmát a királyi leiratban szereplők szerint módosították, erre csupán a fellebbvitel kapcsán nem voltak hajlandók a követek. Az elegendő ülés szintén még május 7-én felküldte alázatos felirat formájában az uralkodónak jóváhagyásra a törvénycíkket.⁶⁴

A május 9-én kelt királyi leirat ismét a felirat módosítását kérte a fellebbvitel tekintetében,⁶⁵ amire válaszul a kerületi ülésen megfogalmazott és mindkét táblán május 11-én elfogadott feliratban egy kompromisszumos megoldást alkottak meg a fellebbvitel kialakítására,⁶⁶ amelyet a május 12-ei elegendő ülést követően felterjesztettek az uralkodónak.⁶⁷ A törvényjavaslat az utolsók között így már a király számára is elfogadhatóvá vált,⁶⁸ amelynek következtében minden akadály elhárult a törvény szentesítése és 1840. május 13-ai kihirdetése elől.⁶⁹

5. A csődügyekben eljáró bíróságok feletti vita

Az 1840. évi 22. tc. országgyűlési tárgyalásán a követek részéről a legnagyobb érdeklődésre a csődügyekben eljáró bíróságokról szóló vita tartott számot. E

57 FN i. m. 518.

58 KI (1840/c) i. m. 85.; KN (1840/b) i. m. 62.; KONKOLI THEGE (1847b) i. m. 544.

59 KONKOLI THEGE (1847b) i. m. 507.; KN (1840/b) i. m. 77.

60 KI (1840/b) i. m. 158–159.

61 KONKOLI THEGE (1847b) i. m. 570.

62 KONKOLI THEGE (1847b) i. m. 574.

63 KN (1840/b) i. m. 85–86.; FN i. m. 616.

64 KONKOLI THEGE (1847b) i. m. 579.; KN (1840/b) i. m. 87.

65 KI (1840/b) i. m. 242–243., 281–282.

66 KN (1840/b) i. m. 98., 100.; FN 631.; KONKOLI THEGE (1847b) i. m. 595.; KI (1840/b) i. m. 250–251.

67 KN (1840/b) i. m. 101.; KI (1840/b) i. m. 269–270.

68 KN (1840/b) i. m. 105.; KI (1840/b) i. m. 307.

69 KI (1840/b) i. m. 316.

kérdés rávilágít azon fontos elvekre, amelyek keresztülvitelére törekedtek a törvénytervezet elkészítői, így ennek részletes bemutatására törekszem. Ennek kapcsán két alapvető nézet ütközött a Karok és Rendek Tábláján. A 'kormánypárti' követek azt kívánták volna elérni, hogy rendi státusztól függően minden adós felett a saját bírósága ítélhessen, ugyanis megfelelő indok hiányában a rendes törvénykezés bizonyos részkérdésekben történő átalakítását elutasították.⁷⁰ A nyitrai követ, Emődy János egyenesen az ősi alkotmányba ütközőnek találta a választmány tervezetében vázolt bírósági szervezetet.⁷¹ Az ellenzéki követek törekvése ezzel szemben arra irányult, hogy amíg a bírósági rendszer szisztematikus reformjára nem kerülhet sor Magyarországon, addig is a váltótörvényekben, így a csődületi törvényben is a fennálló problémákat a célnak megfelelően orvosolják. A csődperekben eljáró bírósági rendszer vitája nem csupán az első fokon ítélező bíróságok meghatározására terjedt ki, hanem az egyes fellebbviteli fórumok szabályozásának a kérdése is a diskusszió tárgyát képezte.

5.1. A kerületi ítélőtáblák részvétele a csődperekben való bíraskodásban

A kerületi ítélőtáblák fenntartásának szükségességét a csődületek megítélésében a személynök vetette fel először az országgyűlési vita során a Karok és Rendek Tábláján. Azzal érvelt, hogy a kerületi tábla egy közpénztárból fizetett állandó bírói fórum, amelynek a hatáskörébe tartozó ügyek számát jelentősen csökkentette az országgyűlés, így a csődületi perek lefolytatására alkalmasak lennének. Emiatt megfelelőbbnek tartotta az ügyek elbírálására az 1723-ban felállított bírói fórumot, mint az időszakosan működő vármegyei törvényszékeket. A korábbi illetékességi szabályok fenntartását indítványozta, miszerint a több vármegyét érintő birtokkal rendelkező nemesek esetében a kerületi ítélőtábla járhasson el. Ezekben az ügyekben viszont a csődvagyon összeírását és a zár alá vételt a vármegyei tisztviselők végezték volna, így megoldva a kerületi ítélőtáblák kiterjedt illetékességi köre miatt fellépő problémákat.⁷² A megyei törvényszék túlterheltségének elkerülése céljából álláspontját Zsedényi Eduárd, Szepes vármegye követe és Zmeskál Móric (Árva vármegye) is támogatta, akik egyetértettek vele abban is, hogy a vármegyei tisztviselők bevonásának szükségessége nem lehet akadály a

70 A személynök felszólalása, KN (1840/a). i. m. 341.; Busán Hermann (Horvátország) KN (1840/a). i. m. 347.

71 KN (1840/a). i. m. 344.

72 KN (1840/a). i. m. 341.

kerületi ítélőtáblák csődügyekben való bíraskodásának.⁷³

Deák Ferenc Zala vármegyei követként viszont azokat az érveket hozta fel a kerületi ítélőtáblákkal szemben, hogy a túlzott távolság miatt sok ügyben csak késedelmesen és közvetett úton lennének képesek a bíróság által teljesítendő eljárási cselekményeket lefolytatni, valamint ezáltal a hitelezőktől távol kerülne az ügyben eljáró bíróság székhelye. E bírói fórumok jövőendő fennmaradása kapcsán is szkeptikus volt, mivel azt jósolta, hogy a polgári pereket szintén el fogja vonni innen a törvényhozás.⁷⁴ Azt tartotta kivitelezhetőnek, hogy a kerületi ítélőtáblák a több vármegyében uradalommal és változó lakóhellyel rendelkező vagyonbukott esetében tartsák meg eljárási jogosultságukat.⁷⁵ A személynök azon érvét, hogy bizonyos eljárási cselekményeket a vármegyei tisztviselők is elvégezhetnék, Somsich Miklós, Somogy vármegye követe vetette el, mert álláspontja szerint a perek gyors lefolytatása érdekében az ítélkező bíróságnak kell a vagyonösszeírást és a zár alá vételt is végrehajtania.⁷⁶ Toperczer Ottó, Nagybánya városának követe szintén a gyorsaság és pontosság okán kívánta inkább a helyi bíróságok kezébe adni a csődügyeket a kerületi ítélőtáblák helyett.⁷⁷ A Karok és Rendek Táblája ebben a kérdésben végül a kerületi ítélőtáblák csődügyekből való kiiktatása mellett döntött, így a több vármegyében birtokkal rendelkező nemesek esetén az állandó lakóhely jelölte volna ki az eljáró bíróságot. Ha állandó lakóhelyük is változott volna, akkor pedig az először megkeresett vármegyei törvényszék járt volna el az ügyben.⁷⁸

A kerületi ítélőtáblák illetékességük fenntartását a csődperekben a Főrendi Táblának köszönhatték, mivel a főrendek léptek fel a szerepük túlzott lecsökkentése ellen. Báró Eötvös Ignác tárnokmester javaslatára ugyanis azt kívánták, hogy a több vármegyében birtokos nemesek csődpereit továbbra is ez a bírói fórum bírálja el. A több kerületet érintő vagyontömeg esetén pedig azt a megoldást támogatták a főrendek, hogy a király delegálhassa az eljáró bírót a csődügyben. A tárnokmester a bírói fórum megőrzésének szükségességét azok régóta való fennállásával, valamint a szokásjogi hagyományokkal igazolta.⁷⁹ Gróf Pálffy József kivételével, aki a delegatio intézményének

73 KN (1840/a) i. m. 346–347.

74 Toperczer Ottó már ekkor megjegyezte, hogy nem lehet érv a kerületi ítélőtáblák mellett, hogy nincs feladatuk, ugyanis akkor meg kell ezeket szüntetni. KN (1840/a) i. m. 346.

75 KN (1840/a) i. m. 342.

76 KN (1840/a) i. m. 345.

77 KN (1840/a) i. m. 346.

78 KI (1840/a) i. m. 200.

79 „Ezen ponti javaslat [...] minden különös ok nélkül, az eddig divatozott törvénykezési

elvetése mellett szólalt fel, a Főrendi Tábla támogatta a javaslatot,⁸⁰ így ezt a változtatást terjesztették a Karok és Rendek Táblája elé azzal indokolva, hogy ezáltal a vármegyei törvényszékek túlterhelését kívánják elkerülni.⁸¹ Ezt a követek a hitelezőktől való nagy távolság és a nem kellően gyors intézkedési lehetőségek miatt nem tudták általános jelleggel elfogadni, mivel álláspontjuk szerint ez a hitelezők kijátszására irányuló visszaélések és csalások 'melegágya' lehetne. Emellett a Karok és Rendek Tábláján elhangzott vitához képest új elemként jelölték meg az indokolásukban, hogy a hitelezőkből álló csődületi választmány és a tömeggondnok munkáját is elnehezítené a nagy távolság. Az üzenet megfogalmazói azonban kompromisszumként elfogadták a több vármegyét érintő birtokkal rendelkező, nem kereskedő nemesek esetében a kerületi ítélőtábla illetékességét, ha állandó lakóhelye nincsen vagy külföldön van, sőt a több kerület érintettsége esetén a királyi delegatiohoz is hozzájárultak. Álláspontjuk szerint ritkák lesznek az ilyen ügyek, így ezek a csődperek esetében általános zavart nem okozhatnak.⁸²

A kerületi ítélőtáblákon belül a csődperekre való tekintettel választmány felállításának szükségességéről döntött a Főrendi Tábla javaslatára a Karok és Rendek Táblája.⁸³ Ez a választmány az iratok bevitelére és kiadására, valamint közbenszóló ítéletben a határnapok meghatározására volt jogosult, azonban az ügy érdemi részében nem dönthetett. A kerületi ítélőtábla esetében a választmány öttagú volt, és a törvényben csak azt határozták meg, hogy egy elnöknek és egy jegyzőnek kell részt vennie benne.

5.2. A városi tanács eljárása a csődügyekben

A váltótörvények megalkotása a kereskedelem fellendítését célozta, mivel ebben a Deák vezette ellenzék a városi polgárságra kívánt támaszkodni, így kulcsfontosságú volt, hogy miképpen határozzák meg a városi tanács eljárási jogkörét. A hitelviszonyok kapcsán igen fontos törvény előtti egyenlőség követelményének úgy tettek eleget, hogy az eljáró bíróságok fennhatóságát a korábbi gyakorlattól eltérően nem a rendi státusztól tették függővé a kereskedők esetében, hanem attól, hogy bejegyeztette-e az adott személy magát kereskedőként. A bejegyzett kereskedői státuszt is az 1839–40. évi ország-

rendszernek változására irányoztatik.”-FN i. m. 350–351.

80 FN i. m. 351.

81 KI (1840/a) i. m. 309–310.

82 KI (1840/b) i. m. 32–33.

83 KI (1840/a) i. m. 311., KI IV. 37.

gyűlés hozta létre a kereskedelmi törvényekben, ugyanis a kereskedőkről szóló 1840:16. törvénycikk szabályozta a kérdést. A törvény értelmében a bejegyzett kereskedők esetében a kereskedési telep székhelye határozta meg az eljárni jogosult csődbíróságot. A bíróságok joghatóságának átalakítása generálta a legnagyobb vitákat a Karok és Rendek Tábláján, ugyanis így lehetőség nyílt arra, hogy a szabad királyi városokban vagy a mezővárosokban bejegyzett nemesi kereskedő felett bírászkodhasson az illetékes városi törvénykezési szerv. Ez a szabályozási mód pedig sértette a nemesség több évszázados előjogát, miszerint felettük csak a vármegyei törvényszék ítélezhetett. Emellett fontos változást hozott, hogy e kérdésben egyenlő jogokkal ruházták fel a szabad királyi városok és az első hatósággal ellátott mezővárosok bírói fórumait a kerületi választmány tervezetében.

A városi tanács személyi illetékességének kiterjesztése ellen a személynök sorakoztatta fel érveit a Karok és Rendek Tábláján. A szabad királyi városok ítélkező fórumainak törvénykezési színvonalát nagyon egyetlennek tartotta.⁸⁴ Arra hívta fel a figyelmet, hogy nem minden város városi tanácsa állt Pozsony vagy Pest színvonalán ebben a tekintetben.⁸⁵ Emiatt a birtokkal rendelkező nemesek esetében nem kívánta elfogadni akkor sem a városi tanács ítélkezési jogát, ha az bejegyzett kereskedő és kereskedési telepje a városban található. Ennek ellenére a nemesi birtokkal nem bíró a szabad királyi városokban élő nemesekre a városi tanács törvénykezési jogának kiterjesztésébe csőd esetén kész volt beleegyezni,⁸⁶ bár több vármegyei, a kérdésben konzervatív követ ezt is elfogadhatatlannak tartotta, mivel így különbséget tennének a birtokos és birtoktalan nemesek között.⁸⁷ Ennek a kérdésnek különös jelentősége volt, mivel a szabad királyi városban élő birtoktalan nemesekre akkor is kiterjesztette a kerületi választmány javaslata a városi tanács illetékességét, ha nem volt bejegyzett kereskedő. A személynök emellett teljes mértékben ellenezte a mezővárosok tanácsainak ítélkezési jogkörének kiterjesztését a nemesekre csőd esetén, mivel ehhez megfelelő színvonalú bíróságokkal véleménye szerint nem rendelkeztek, így csupán saját lakosaik felett kívánt számukra bírászkodási

84 KN (1840/a) i. m. 341.

85 KN (1840/a) i. m. 343.

86 KN (1840/a) i. m. 341.

87 Emődy János (Nyitra vármegye) KN (1840/a) i. m. 344.; Marczibányi Antal (Trencsén vármegye) KN (1840/a) i. m. 345.; Zmeskal Móric (Árva vármegye) KN (1840/a) i. m. 347.; Ólgyai Titus (Pozsony vármegye) KN (1840/a) i. m. 347.; Mihályi Gábor (Máramaros vármegye) KN (1840/a) i. m. 347.

jogot biztosítani.⁸⁸ A legfőbb ellenvetése az volt a városok nemesek feletti bíraskodása kapcsán, hogy emiatt várhatóan a magyar nemesség nagy része majd nem kíván bejegyzett kereskedővé válni.⁸⁹

A városi tanácsok bíraskodási jogának ilyen módon való kiterjesztését Deák azzal igazolta a személynök felszólalása kapcsán, hogy csupán így érhető el az, hogy a hitelezőkhöz legközelebbi bíróság járjon el a csődperekben. A zalai követ hajlandó lett volna e résznek olyan módosításában megegyezni, hogy csupán azokra a nemesekre terjedjen ki, akik a kereskedésből élnek vagy fő vagyonuk ebben áll. Azt azonban rendkívüli fontosságúnak tartotta, hogy ezen nemesek a szabad királyi városok joghatósága alá tartozzanak, mivel ezt kívánják a hitelezők érdekei.⁹⁰ Somsich Miklós is azonos nézeteket vallott, véleménye szerint a polgároktól származnak azok a kölcsönök, amelyekből a követelések nagy része keletkezett, így pedig a hitelezői érdekek teljes mértékű figyelembe vétele a legigazságosabb szempont. Még akkor is, ha a személynök által kifejtett aggályok a városi bíróságok kapcsán nem alaptalanok.⁹¹ Toperczer Otto a városi bíróságok előnyeként azt hozta még fel, hogy ezek állandó ítélkezési fórumok a vármegyei törvényszékkal ellentétben, és azon a véleményen volt, hogy a nemesség nagy részétől a közel jövőben amúgy sem várható, hogy bejegyeztesse magát.⁹² A mezővárosokkal kapcsolatos aggályokat pedig azzal igyekezett eloszlatni Vághy Ferenc, Sopron városának követe, hogy nagyobb jelentőségű csődperekre ezeknél a bíróságoknál nem kerül majd sor.⁹³

A törvény végül megtartotta az eredeti törvényjavaslatban indítványozott formáját, így a bejegyzett kereskedők és a közkereseti társaságok esetén, ha a kereskedési telepjük elhelyezkedése alapján szabad királyi város vagy első bírósági hatósággal ellátott mezőváros fennhatósága alá tartoztak, akkor a városi tanács ítélezhetett az adós rendi státuszától függetlenül. Ezáltal az ellenzékiek egyik központi célkitűzésüket sikeresen keresztülvitték az országgyűlésen így segítve a hitelezői érdekek hatásosabb érvényesítését. Ezen kívül a nem bejegyzett kereskedő és nemesi javakkal nem bíró nemes esetében szintén a szabad királyi város tanácsa vált jogosulttá eljárni a csődperekben.

88 KN (1840/a) i. m. 341.; Ehhez az álláspontjához Zsedényi Eduárd is csatlakozott: KN (1840/a) i. m. 347.

89 KN (1840/a) i. m. 341., 345.

90 KN (1840/a) i. m. 342–343.

91 KN (1840/a) i. m. 345.

92 KN (1840/a) i. m. 346.

93 KN (1840/a) i. m. 344.

5.3. A vármegyei törvényszék szerepe a bírósági rendszerben

A vármegyei törvényszékek kapcsán az a probléma merült fel, hogy működésük nem volt állandó, így nagy nehézséget jelenthet, hogy a csődperek esetében célul kitűzött 15 naponkénti ülésezést meg tudják tartani.⁹⁴ Deák Ferenc ezen érveléssel egyetértett, de mivel a bírósági rendszer felállítása a csődperekben lehetetlennek mutatkozott a vármegyei törvényszékek nélkül, így a csődületek feletti törvénykezés egyik fő fórumává váltak az 1840. évi 22. tc. alapján.⁹⁵

A nem állandó ítélezéssel kapcsolatos problémákat így választmány létrehozásával kívánták orvosolni. Ez a választmány a határnapok meghatározására, valamint az iratok bevételére és kiadására volt jogosult, azonban az ügy érdemi részében nem dönthetett. Eredetileg csupán kéttagú lett volna, azonban a személynök javaslatára a rájuk háruló feladatok mennyisége okán öttagúra bővítette azt a Karok és Rendek Táblája, így elnökből, táblabíróból, szolgabíróból, esküdtből és jegyzőből állt, akik mindnyájan egy szavazati joggal rendelkeztek. A személynök a javaslatában még egy szavazat nélküli megyei tisztviselőt is a választmány tagjává kívánt tenni, de ezt a Karok és Rendek Táblája elvetette.⁹⁶

A vármegyei törvényszék ítélezett a csődperekben a vármegyei hatóság alatti kereskedési teleppel rendelkező bejegyzett kereskedők és közkereseti társaságok esetében. A nem bejegyzett kereskedők körében pedig a hatósága alatt lakó nemesek és jobbágyok, valamint a nemesi birtokkal bíró királyi városokban élő nemesek esetében járt el.

5.4. Az úriszékek kimaradása a csődperekből

A törvényjavaslat elkészítésekor az úriszékeket kihagyták a csődbíróságok köréből. Az ülést vezető személynök azonban javasolta a törvény országgyűlési vitája során e bírói fórum fenntartását.⁹⁷ Perczel István, tolnai követ sorakoztatta fel az emellett szóló érveket, miszerint azáltal, hogy az úriszékektől a vármegyei törvényszékekhez kerülnek a jobbágyok csődperei, túlzottan távolra kerülhetnek az eljáró bíróságok a csődület helyétől, ami így lelassítja

94 KN (1840/a) i. m. 341.

95 „A’ mi már a’ megyei törvényszékeket illeti- noha óhajtaná részéről is, hogy azok más-kép lennének elrendezve – miután azonban jelenleg náluk valami jobb nincs, kéntelen azokat ugymint vannak, elfogadni.” KN (1840/a) i. m. 342.

96 KN (1840/a) i. m. 366.

97 KN (1840/a) i. m. 341.

az eljárást és a költségek is jelentősen emelkednének, különösen a vármegyei törvényszék által kiküldendő tisztviselők miatt. A költségeket pedig még fokozta, hogy a jobbágyok így a törvényszékek helyszínére való utazás miatt munkájukat elhagyni kényszerülnének. A földesúr viszont véleménye szerint kevés költséggel, gyorsan járhat el a csődperekben, így a helyben lévő és ingyenes úriszéki bíraskodás fenntartását kérte a jobbágyok csődpereiben.⁹⁸ Az úriszék illetékességének megőrzését pártolták Nyitra és Árva vármegyék követői is.⁹⁹

Az ellenérveket Somsich Miklós, Somogy vármegye követe ismertette:

1. a földesurakat túlzottan terhelnék a csődperek költségei,
2. a csődületnél 15 naponként vannak eljárási teendők, amelyre az úriszékek alkalmatlanok, mivel ritkán ülnek össze.¹⁰⁰

Az úriszékek ellen szólhatott még a városi tanácsok kapcsán is felhozott heterogenitás miatti aggály, amely az úriszékekre hatványozottan igaz volt. A kerületi választmányban tagként résztvevő Somsich érvei valószínűleg a választmány álláspontját is tükrözték. Az eljáró bíróságok köréből így a Karok és Rendek Táblája az úriszékeket kihagyta, amely álláspont megmaradt az elfogadott törvényszövegben is, így ezen bíróságok hatásköréből 1840-et követően a csődperek kikerültek.

5.5. A kiváltságos kerületek

A kiváltságos kerületekre vonatkozó törvénykezési rend hiányzott a törvényjavaslatból, amire a személynöki ítélőmester hívta fel a Karok és Rendek Táblájának a figyelmét.¹⁰¹ Az észrevételre Deák Ferenc reagált, aki a Jász és Kun kerületek bírósági szervezetén nem is kívánt változtatni, ahogy Fiume esetében is fenntartották a „régí rendet”. A Hajdú városok esetében viszont javasolta a fórumrendszer módosítását. A régi ítélkezési fórumok meghagyásával ugyanis az itt élők számára három fellebbviteli fórum lehetősége is megnyílt volna, hiszen a városi tanács járt el első fokon, ahonnan a kerületi törvényszékre lehetett fellebbezni, majd onnan előbb a Királyi Táblára, utána pedig a Hétszemélyes Táblára. A Zala vármegyei követ így a Királyi Táblára

98 KN (1840/a) i. m. 343–344.

99 KN (1840/a) i. m. 344., 347.

100 KN (1840/a) i. m. 345.

101 KN (1840/a) i. m. 341.

való fellebbvitel elhagyását javasolta.¹⁰² Az általa javasolt megoldáshoz a Hajdú kerület követe is hozzájárult.¹⁰³

6. A fellebbviteli fórumok meghatározása

A csődperekben eljárni jogosult fellebbviteli fórumok a váltótörvényekkel kapcsolatos törvények elfogadtatásának egyik kulcskérdésévé váltak. Az e törvények kapcsán létrehozandó különbíróóságok, a váltótörvényszékek és a Váltófeltörvényszék felállítása, valamint az ehhez kötődő uralkodói jogosultságok az udvar számára is rendkívüli jelentőségűek voltak. A csődperekbe csupán a Váltófeltörvényszéket kívánta a kerületi választmány bevonni. A Karok és Rendek Tábláján és a Főrendi Táblán is figyelmet kapott a kérdés, majd az uralkodó is a törvényjavaslat ezen pontjának módosítását javasolta a rendeknek. Végül május 11-én az országgyűlés végéhez közeledve sikerült mindkét fél számára elfogadható kompromisszumra jutni, amelyhez főként az ellenzéki követeknek kellett engedniük elképzeléseikből, de tartva a váltótörvények elfogadásának elmaradásától erre hajlandóak voltak.

A Karok és Rendek Tábláján a személynök heves ellenkezését váltotta ki a törvényjavaslat ezen része.¹⁰⁴ Felszólalása során kifejtette, hogy a Királyi Tábla munkaterhének csökkentését nem ellenzi, de tekintélye miatt a fellebbvitel során ez az ítélkezési fórum nem mellőzhető. Ezt azzal indokolta, hogy a kúria döntései a „nemzet szemében” törvények voltak és bírói érdemei folytán a Királyi Tábla bírja a nemzet bizodalját. Az újonnan létrejövő Váltófeltörvényszék felől pedig aggályait fejezte ki. Különös módon azzal érvelt, hogy a specializáció egysíkúvá teszi a bíróság munkáját, ezáltal pedig az ítélkezési tevékenység minősége romlani fog (a bírák „unatkozni” fognak), valamint az általuk elbírálandó váltóügyek igen egyszerűek, így a bírák szakértelmének javulásához ez a tényező sem járul hozzá. Ennek megfelelően a régi fellebbviteli rendszer fennmaradását támogatta, különösen, hogy a Királyi Tábla törvény által elrendelt fellebbviteli fórum volt.¹⁰⁵

102 KN (1840/a) i. m. 342.

103 KN (1840/a) i. m. 348.

104 Ez annak tükrében különösen érthető, hogy a személynök a Királyi Tábla elnöke volt, amelynek fellebbviteli monopóliumát vonta volna részben el a váltófeltörvényszék létrejötte. BÓNIS György–DEGRÉ Alajos–VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság–Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996, 112.

105 KN (1840/a) i. m. 365–366.

Nógrád vármegye követe, Fráter Pál hozzászólásában megvédte a kerületi ülés tervezetének e részét, miszerint a Királyi Tábla érdemeit és tekintélyét elismerik a törvényjavaslat készítői, a fellebbvitel átalakítását csupán a gyors ügyintézés miatt kívánják, amely a Curia bevonásával nem volna megvalósítható. Az ügyek lefolyási idejének mérséklését a váltófeltörvényszék felállításától remélték, amely a kereskedelmi ügyekre specializálódva megfelelő fellebbviteli fórummá válhat.¹⁰⁶

A Főrendi Táblán ugyan Teleki László felszólalásában elismerte, hogy a Királyi Tábla leterhelt, ahol egyes perek akár 15 évig is húzódhatnak, amely a csőd esetében nem engedhető meg.¹⁰⁷ Ennek ellenére a főrendek egyhangúlag a régi fellebbviteli rendszer fennmaradását kívánták, és a Váltófeltörvényszék szakmai hozzáértése miatt fejezték ki kétségeiket.¹⁰⁸ Emellett kifejtették, hogy a fellebbvitel részleges reformjához nem járulhatnak hozzá egy ilyen rész kérdésben a szisztematikus átalakítás hiányában, így a Királyi Curia, a Személynöki Szék és a Tárnoki Szék felülbírálati jogainak megőrzését javasolták.¹⁰⁹

A Karok és Rendek Táblája erre azt válaszolta üzenetében a Főrendi Táblának, hogy a kerületi ítélőtáblák tekintélyét ugyan sértheti a Váltófeltörvényszék bíraskodási jogkörének kiterjesztése a csődügyekre, de ez nem lehet érv a bírósági fórumrendszer szabályozásánál, amely a törvényalkotás hatáskörébe tartozik. Emellett azzal érveltek, hogy az új fellebbviteli fórumot is törvénytudó férfiakból kell felállítani, akik képesek elbírálni az ügyeket, és további fellebbvitel esetén a Hétszemélyes Tábla felülbírálna ítéleteiket, így a szakmai hozzáértéssel sem lehet probléma. Ezen kívül újra a Királyi Tábla nagy leterheltségével magyarázták a Váltófeltörvényszék szükségességét. (Olyan perekre hivatkoztak a követek az üzenetben, amelyek fellebbezése 30 éve nincs elbírálva.) A többi fellebbviteli fórummal szemben is aggályokat fejezték ki, mert a Tárnoki Szék évente csupán egyszer ülésezett, míg a Személynöki Széken a személynök nagyfokú leterheltsége miatt volt lassú az ügyvitel, ezért ezekkel a fellebbviteli fórumokkal a csőd céljaként megfogalmazott gyors eljárás veszett volna el. Emellett a Személynöki Szék esetében a háromfokú bírósági rendszer koncepciója is csorbát szenvedett volna, mivel nem volt lehetőség a törvénykezési szervtől további fellebbvitelre.¹¹⁰ Az üzenet elfogadásakor a személynök továbbra is a Királyi Tábla hatáskörének sérthetetlensége mellett

106 KN (1840/a) i. m. 366.

107 FN i. m. 425.

108 FN i. m. 425.

109 KI (1840/a) i. m. 311.

110 KI (1840/b) i. m. 35–37.

érvelt, miszerint a jogegységet bontják meg ezáltal elvi kérdésekben (pl. ősiség) és a bírói hatalmat megtestesítő Kir. Curia főségét gyengítik. A személynök felszólalása ellenére a Karok és Rendek Táblája változatlanul küldte meg üzenetét a Főrendi Tábla számára, amely érveket a Főrendi Tábla elfogadta, így a feliratot felterjesztették az uralkodónak szentesítésre.¹¹¹

A király a felíratra adott első válaszában a Váltófeltörvényszéket a csődügyek fellebbviteli fórumaként nem tudta elfogadni. A Karok és Rendek Táblája első alkalommal ennek ellenére kitartott álláspontja mellett,¹¹² de mivel a királytól ezt követően sem kapott kedvező választ, sőt a második válaszában a király a váltótörvénykönyvben már korábban elfogadott önálló Váltófeltörvényszék felállításának lehetőségét is megkérdőjelezte azáltal, hogy a Királyi Tábla részeként kívánta csupán létrehozni. Emiatt második alkalommal már egy köztes megoldást dolgoztak ki, amely mindkét fél számára elfogadhatóvá vált,¹¹³ így törvényerőre emelkedhetett. Az első királyi leíratra adandó felirat tárgyalásakor a Karok és Rendek Tábláján Dominich Sándor is felszólalt Horvátország képviselőjében, mivel a Királyi Tábla hatáskörének a csődügyekben való fenntartása esetén a horvát csődügyekben megmaradhatott volna a Báni Tábla fennhatósága,¹¹⁴ viszont a Váltófeltörvényszék Fiume kivételével egyesítette a Magyar Királyság országait a fellebbvitel terén.¹¹⁵ Az országgyűlés és a király kompromisszumaként a Váltófeltörvényszék a királyi kúrián belül jött létre, annak független részlegeként a Királyi Tábla jogállási szintjén megszervezve. Önálló elnökkel rendelkezett, állandó tagjai nem voltak összevegyíthetők a Királyi Tábla többi bírójával.¹¹⁶

A Hétszemélyes Táblával mint a legfőbb fellebbviteli fórummal kapcsolatban nem merültek fel ilyen szintű viták. A Karok és Rendek Tábláján a személynök kérte, hogy enyhítsenek azon a szabályon, hogy a Hétszemélyes Tábla minden más ügyet megelőzve köteles elbírálni a fellebbezett csődügyeket, de ezt a kívánságát elvetették a csőd gyors lefolytatása céljából.¹¹⁷ A Hétszemélyes Táblára csak akkor juthatott fel egy ügy, ha az elsőfokú bíróság és a Váltófeltörvényszék eltérő ítéleteket hozott.¹¹⁸ A Hétszemélyes Tábla kezdetben a plenáris

111 FN i. m. 518.

112 KI (1840/b) i. m. 181–182.

113 KI (1840/b) i. m. 269–270.

114 KN (1840/b) i. m. 85.

115 VARGA Endre: *A Királyi Curia 1780–1850*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 128.

116 STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Debrecen University Press–Multiplex Media, 1997, 104.

117 KN (1840/a) i. m. 366.

118 1840:22. tc. 101.§

üléseken bírálta el a fellebbviteli ügyeket, de később ennek helyébe egy önálló váltó-osztály lépett.¹¹⁹

7. Az osztályozást uraló alapelvek

A *credalis* és a *concurialis* elv az osztályozást a korszakban uraló két alapelv. Az osztályozás célja a csődvagyon igazságos felosztása a hitelezők között, amelynek következtében a csődjog a különböző követeléseket fontosságuk és a méltányosság alapján különböző osztályokba helyezte. A két alapelv azt határozta meg, hogy mi történjen akkor, ha az adott osztályba tartozó követelések teljes kielégítésére a csődvagyon nem elegendő. A *credalis* elv alapján ebben az esetben a vagyont aránylagosan osztották fel a követelések között a követelések nagyságának arányában,¹²⁰ míg a *concurialis* elv szerint elsőbbségi alapon történt a felosztás, így az előrébb elhelyezkedő követelés teljes kielégítésére törekedtek, a hátrébb lévő követelések pedig a csődvagyon elfogyta után nem részesültek a csődtömegeből. A magyar bírói gyakorlat a *Planum Tabularéban* szereplő döntvényekre támaszkodva az elsőbbség elvét alkalmazta.

A Karok és Rendek Táblája által elfogadott törvényjavaslat a két elvet vegyítve állított fel hat osztályt, így az első és a harmadik osztályban az elsőbbségi (sorozási) elvet alkalmazták, míg a többi esetben az aránylagos kielégítést.¹²¹ A Főrendi Táblán Br. Eötvös Ignác tárnokmester és Gr. Teleki József is kifogásolta a *credalis* eszme behozatalát a magyar csődjogba, ugyanis a korábbi szokásjoghoz igazodva egyöntetűen minden osztályban a sorozási elvet kívánták követni. A tárnokmester ugyanis ezt az elvet tartotta a legigazságosabbnak és legcélszerűbbnek. Gr. Pálffy József kivételével a Főrendi Tábla egyhangúlag támogatta a javaslatot.¹²²

A Karok és Rendek Táblája azonban a javaslatot nem fogadta el. Álláspontjuk szerint az első osztályban lévő követelések nem azonos természetűek, így okszerű, hogy egyik megelőzi a másikat, így az is természetes, hogy a csődtömeg kimerülése esetén a hátrébb sorolt követelések kielégítés nélkül maradnak. A második osztályban lévő gyámsági számadásból eredő tartozások, a cselédek elmaradt bére vagy éppen a temetési költségek között viszont ilyen különbségek már igazságossági és méltányossági szempontból nem érzékelhetők, így nem

119 STIPTA i. m. 104.; Varga (1974) i. m. 128., 194.

120 Czövek István: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások*. Pest, Trattner János, 1822, 638.

121 KI (1840/a) i. m. 206–209.

122 FN i. m. 422.

lenne indokolt valamely tartozást teljesen kielégítetlenül hagyni. Ennek megfelelően cáfolták, hogy ez a megoldás a két különböző elv összeházasítása lenne, mivel a különböző tartozások eltérő osztályozása éppen a következetességet alapozza meg. Ennél a törvényhelynél az európai példákkal indokolta a Karok és Rendek Táblája ezen kevert megoldást, mivel a nálunk korábban alkalmazott csődrend esetről esetre a bírói gyakorlat által rendszer nélkül alakult.¹²³ A Főrendi Tábla az érvelést elfogadta, így az elfogadott törvény is a *credialis* és a *concursum* elv vegyítését tartalmazta az osztályozásra nézve.

8. Összegzés

A reformkori kodifikációs mozgalomnak köszönhetően készültek el a csődjoghoz kapcsolódó tervezetek, amelyekre alapozva a korábbi szokásjogi gyakorlatra is figyelemmel az 1839–40. évi országgyűlés alkalmával a kerületi választmány összeállíthatta az első magyar csődtörvényt. A tervezetekből a kereskedelemmel foglalkozó részek előtérbe kerüléséhez pedig nagyban hozzájárulhattak gr. Széchenyi István törekvései is. Deák 1832-ben még érdemi módosításokat nem fűzött a törvénykezés rendjéről szóló tervezet csődjogi részéhez.¹²⁴ Az 1840:22. tc. elkészítésében viszont már vezérszerepet vállalt, amelyet igazolnak a Karok és Rendek Tábláján elhangzó, a jogalkotási munkát alapjaiban meghatározó felszólalásai is. A csődjogi kodifikáció nem a váltótörvénykönyvvel azonos időpontban indult meg, hanem annak bevezetéséhez vált szükségessé,¹²⁵ hogy az eladósodottakon tartozásaik végrehajthatóvá váljanak. Deák Zala vármegye közgyűlésén követjelentésében ennek megfelelően az új törvény egyik legnagyobb érdemének tartotta, hogy a korábbi szokásjog helyébe kodifikált joganyag léphetett, amely véget vethet a korábbi önkényes bírói eljárásnak. Véleménye szerint szigorúbbá és gyorsabbá vált a csődeljárás, amely a visszaélésekkel szemben is kellő védelmet nyújthat. A törvény érdemének tartotta még, hogy a hitelezők kezébe adták a csődtömeg feletti felügyeletet, és a követelések osztályozását „az igazság és méltányosság egyszerűbb alapjaira építették.”¹²⁶

123 KI (1840/b) i. m. 34–35.

124 MOLNÁR András (szerk.): *„Javítva változtatni”. Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai.* Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2000, 134.; MOLNÁR András: *Deák Ferenc és a rendszeres munkálatokra tett zalai észrevételek.* In: MOLNÁR András (szerk.): *„Javítva változtatni”. Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai.* Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2000, 256–264.

125 KI (1840/b) i. m. 85.

126 KÓNYI i. m. 521–522.

Az eljárás gyorsítása központi eleme volt a jogalkotásnak.¹²⁷ Az elsőfokú bíróságok meghatározásánál emiatt két fő elv játszott szerepet, amelyek a célként kitűzött gyors lefolyású eljárási rendhez kapcsolódtak: lehetőleg minél gyakrabban ülésezzen és a hitelezők lakóhelyéhez minél közelebb legyen az adott bíróság.¹²⁸ Emellett a törvény célul tűzte ki a rendi különbségek enyhítését a csődeljárások kapcsán, amely kérdésben főként a bejegyzett kereskedők esetén jelentős sikereket értek el.¹²⁹ A szabad királyi városok és polgárainak egyenjogúsításának irányába jelentős lépések voltak ezek.¹³⁰ Az 1839–40. évi országgyűlésen ugyanis továbbra is napirenden voltak azon mozgalmak, amelyek a szabad királyi városok országgyűlési egyenjogúsítására törekedtek.¹³¹ Ezek vezettek el végül az 1843/44. évi törvényjavaslatához, amely a szabad királyi városok rendezésére lett volna hivatott.¹³²

A csődügyekben eljáró bírósági fórumrendszer nyomán elmondható, hogy a reformellenzékiek a bírósági reform megvalósítását az 1839–40. évi kereskedelmi törvényekben kezdték meg, mivel az átfogó, szisztematikus reformra nem igazán lehetett reményük. Ennek megfelelően a modern államszervezési elvekhez igazodó bíróságokat (váltótörvényszékek, Váltófeltörvényszék) hoztak létre, amelyek már a rendi kötöttségektől mentes szakbíróságként működ-

127 Somsich Miklós (Somogy vármegye): „ezen csődületi rendszernek fő érdeme, hogy az 18 hónap alatt bevégeztessék.” KN (1840/a). i. m. 345.

128 br. Eötvös Ignác: a csődületi per megkívánja „ott menjen, hol a’ kereskedési értéknek nagyobb része van, hol a hitelezők leginkább léteznek, hol a’ kereskedésnek legtöbb következményei voltak.” FN i. m. 350.

129 KORSÓSNÉ DELACASSE, Krisztina: *Die Anfänge des ungarischen Konkursrechts*. In: BÉLI, Gábor (eds.): *Institutions of Legal History with special regard to the Legal Culture and History*. Bratislava–Pécs, University of Pécs–Institute of History of Slovak Academy of Sciences, 2011, 70–71.; HALMOS Károly: A csőd intézményének rövid története. *Közgazdasági Szemle*, 2012/5, 542.

130 Toperczer Ottó, Nagybánya városának követe plasztikusan írta le a helyzetet felszólalásában: „továbbá a’ kereskedőnek ítélete szerént a’ görgről, exemtiokról lemondó, és magát mindehhez assimilálni tudó embernek lenni kellek, ha ezen tulajdonságokkal nem bír, és boltjában is a’ rang és személyzeti osztályok különbségeit számítja, [...] mert különben ha ollyas gögjéről lemondani nem tud, akkor jobban is teszi: ha van mit szántani tulkaival, a’ mellett marad és nem lesz kereskedő.” KN (1840/a). i. m. 347.

131 ERDMANN (2014) i. m. 407–414.; ANTAL Tamás: *A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848:XXIII. tc. keletkezése*. In: HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, SZTE ÁJTK, 2013, 21.

132 VARGA Norbert: Gróf Batthyány Lajos és a szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen. *Jogtörténeti Szemle*, 2008/3, 8.

hettek.¹³³ Az elsőfokú bíróságok megszervezése a csődperekben szintén az ITSZ-ben 1861-ben megvalósított reformok előfutára volt. Ennek legfontosabb eleme volt a vármegyei törvényszékek és a szabad királyi városok bíróságainak egyenrangúvá és központi elemmé tétele, valamint a sedria időszakos jellegének enyhítésére tett lépések. A polgári átalakulásra való készülődés jegyében hagyhatták már el az úriszékeket is, valamint a kerületi ítélőtáblák háttérbe szorítása is ebbe az irányba mutat. A cridalis elv bevezetése kapcsán pedig az európai mintákat és a magyar szokásjogi hagyományokat egyaránt figyelembe vevő jogalkotási metódus észlelhető.

A törvényalkotók a Széchenyi által kitűzött célokat e törvényben jelentős mértékben megvalósították. Az eljárás jelentős gyorsítását célozták, a jogegyenlőségre törekedtek a csődügyekben, valamint a Dessewffy által javasolt bírósági reformok kapcsán is komoly előrelépéseket értek el. Az 1840:22. tc. ezen elveket megvalósító eljárásrendje még 1861-ben, az Országbírói Értekezlet tanácskozásain is mintául szolgálhatott.

133 VARGA (1974) i. m. 198.